

KOMMENTTI

Vuosien 1964–1965 asema suomalaisessa joukkoviestintä- ja mediatutkimuksessa: vaihtoehtoinen tulkinta

Tarmo Malmberg

Kaarle Nordenstreng (2014) esittää lehden numerossa 4/2014 tulkinnan suomalaisen media- ja viestintätutkimuksen oikeasta syntymähetkestä. Päinvastoin kuin aiempi historiankirjoitus (esim. Malmberg 1977; Rantanen 1996) hän ei sijoita tutkimusperinteen alkua 1920-luvulle, jolloin näki päivänvalon Tampereen yliopiston edeltäjä Yhteiskunnallisen Korkeakoulu (YKK). Nordenstreng sivuuttaa jopa sodanjälkeisen 1940-luvun, jolloin perustettiin alan ensimmäinen professuuri. Sen sijaan Nordenstreng katsoo, että ajanjaksoa keväästä 1965 kevääseen 1966 on pidettävä alan ajanlaskun varsinaisena alkupisteenä Suomessa.

Nordenstrengin esitys on tervetullut kohdennettu oppihistoriallinen tarkastelu, joka tarjoaa poikkileikkauksen yhdestä lyhyestä ja kiistämättä tärkeästä ajanjaksosta alan suomalaisessa kehityksessä. Jotta voitaisiin ratkaista, alkoiko joukkoviestintä- ja mediatiede (vanhalta nimeltään tiedotusoppi) kyseisenä ajankohtana, tarvitaan kuitenkin tieteen- tai tutkimusalan vakiintumisen käsitettä. Itse olen Stephen Toulminin (1977, 147–152) tukemana esittänyt, että vakiintunut tieteenala edellyttää kahta seikkaa: kysymyksenasettelua ja tutkimuksen jatkuvuutta (Malmberg 2013a, 1–2; muunlaisista kriteereistä ks. esim. Clark 1972). Vakiintuneessa tieteenalassa on kyse siitä, että eri sukupolvet käsittelevät samaa ongelma-aluetta. Tieteenalan kehittyessä ongelmien luonne toki yleensä muuttuu ja jokainen tutkijapolvi tuo käsittelyyn oman lisänsä. Tutkimuskohde pysyy kuitenkin riittävän samanlaisena, niin että voimme tunnistaa sen jatkuvuuden sukupolvien tuomien

katkosten keskelläkin. Kysymys suomalaisen tiedotusopin tai joukkoviestintä- ja mediatieteen syntyhetkestä koskee siten oppialalle tyypillisen ongelmanasettelun syntyä ja vakiintumista. Nordenstreng esittää kirjoituksessaan neljä kiinnekohtaa, joiden avulla tähän kysymykseen voi yrittää vastata.

YKK:n lehdistö- ja tiedotusoppi: alan laajennus

Nordenstrengin ensimmäinen perustelu vuosien 1964–1965 avainasemalle on professori Eino Suovan (1895–1960) kuoleman jälkeen tapahtunut muutos Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa. Tällöin Helsingin Kalliosta Tampereelle muuttanut korkeakoulu uudisti opetustaan niin, että sanomalehden lisäksi erityisesti radio ja televisio saivat siinä jalansijan. Uudistusta ajoivat oppituolin tuore haltija Raino Vehmas ja dosentiksi nimitetty Yleisradion ohjelmatoiminnan apulaisjohtaja Helge Miettunen. Vehmas oli alalla uusi kasvo, joka vasta sosiologian väitöskirjansa jälkeen oli paneutunut tieteellisesti joukkoviestinnän kysymyksiin. Miettunen taas oli väitellyt elokuvan estetiikasta (Miettunen 1949), minkä jälkeen hän oli lisäksi tehnyt pitkän tutustumismatkan Yhdysvaltoihin. Matkan nojalla laatimassaan työssä *Audiovisuaalinen kansansivistystyö* (1954) hän myös kaikieti ensimmäisenä Suomessa esitteli *mass communication researchiä* (vrt. vastaava Ruotsissa: Allwood & McEaddy 1952). Mutta muuttiko Vehmaksen ja Miettusen aika olennaisesti sitä kysymyksenasettelua, jolle oli jo luotu perusta sanomalehtiopin aikakaudella? Vai oliko kyse vain siitä, että tiedotusopillinen kysymyksenasettelu ei ollut vielä laajentunut kattamaan sanomalehden lisäksi 1900-luvun uusia medioita? Rinnastus Saksaan taustoittaa näihin kysymyksiin vastaamista.

Saksassa nykyinen joukkoviestintä- ja mediatutkimus pohjautuu sanomalehtitutkimukseen, joka sai alkunsa ennen ensimmäistä maailmansotaa. Sanomalehteä oli Saksassa käsitelty eri oppiaineissa jo pitkään tätä ennenkin, esimerkiksi ensimmäiset teologian väitöskirjat aiheesta laadittiin 1690-luvulla. Kuitenkin vasta 1900-luvun taitteessa tutkimus alkoi nykymielessä eriytyä omaksi alakseen. Tästä on hyvä osoitus wieniläisen toimittajan Emil Löblin edelleenkin tuore *Kultur und Presse*, joka on ensimmäisiä yrityksiä uuden oppialan systemaattiseksi esitykseksi. Löbl esittää työssä sen perustavan kahtiajaon, joka näkyy alan määrityksissä myöhemminkin. Hänen mukaansa sanomalehtioppi käsittelee yhtäältä sanomalehden sisältöä, toisaalta sen vaikutusta yhteiskuntaan ja kulttuuriin. (Löbl 1903, 1–11.) Edellistä puolta kutsumme nykyään väline- tai mediaspesifiksi tarkastelutavaksi. Jälkimmäinen puoli taas liittyy joukkoviestintien merkitykseen julkisen elämän ilmiöinä. Näin joukkoviestintätiede jakautuu nykyäänkin yhtäältä välinekohtaisiin alalohkoihin, kuten elokuva-, televisio- tai internettutkimukseen, toisaalta erilaisiin poikkivälineellisiin näkökulmiin, joista käsin joukkoviestintää tarkas-

tellaan talouteen, kulttuuriin, politiikkaan ja sosiaaliseen elämään vaikuttavana tekijänä.

Ajatus sanomalehden tutkimuksesta omana oppialana syntyi ennen 1900-luvun alkupuoliskon uusia medioita, elokuvaa ja radiota. Kuitenkin jo 1930-luvun taitteeseen tultaessa heräsi saksalaisten sanomalehtitieteilijöiden keskuudessa väittely siitä, tulisiko nämä kaksi ottaa mukaan tutkimuksen kohteiksi. Näin ala laajeni sanomalehtitieteestä (*Zeitungswissenschaft*) tieteenksi, joka tarkastelee kaikkia sanomalehden kaltaisia, julkisuuteen vaikuttamaan pyrkiviä ja julkisuutta leimaavia joukkoviestimiä (*Publizistikwissenschaft*). Tämä on myös syy, miksi Saksassa ei katsota alan syntyneen vasta siinä vaiheessa, kun sanomalehden lisäksi alettiin tutkia muitakin välineitä. Itse kysymyksenasettelu ei näet muuttunut.

Sama kanta pätee, kun yritetään hahmottaa alan suomalaisen kehityksen vaihteita. Tämä oli myös Suovan käsitys. Virkaanastujaisesityksessään hän ilmaisee varsin yksiselitteisesti, että sanomalehti,okuva, radio ja televisio kuuluvat yhteen: ”Ne muodostavat historialtaan, sisällöltään, tarkoitukseltaan ja vaikutukseltaan täysin itsenäisen ja omintakeisen alueen henkisessä elämässä.” (Suova 1956, 12–13; Suovan työn hyvänä kuvauksena ks. Särmä 1992.) Suomessakin sanomalehtitiede ymmärrettiin siis osaksi laajempaa kokonaisuutta, joka kattoi 1900-luvulle ominaisten joukkoviestintien kirjjon. Se että elokuvan, radion ja television opetusta ei Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa harjoitettu ennen Vehmaksen ja Miettusen aikaa, ei poista sitä, että tämä alan laajennus sisältyi käsitteellisesti jo sitä edeltäneeseen kehitysvaiheeseen. Näin näiden kahden vaiheen välillä on pikemminkin jatkuvuus kuin katkos. Toisin sanoen sanomalehtioppi oli se alkusolu, josta tiedotusopin tai joukkoviestintätieteen elimistö lähti laajenemaan.

Nordenstrengin esille nostaman ensimmäisen näkökohdan merkitys on siinä, että se korostaa alan kehityksen aaltomaista luonnetta. Yhteiskunnallinen kehitys synnyttää yhä uusia medioita, niin että ilmaisu ”uusmedia” tarkoittaa kulloinkin eri asioita. Mediatiede joutuukin aika ajoin etsimään uusia kiinnekohtia. Tätä voi valaista mediajärjestelmän ja johtavan median (*Leitmedium*) käsitteillä. Koska joukkoviestimet kuuluvat yhteen, ne muodostavat järjestelmän, jonka osat ja kokonaisuus ovat vuorovaikutussuhteessa. Toisin sanoen mediajärjestelmä muuttuu, kun siihen tulee mukaan uusia välineitä. Eri medioilla on kokonaisuudessa erilaiset roolit, ja jotkut ovat asemaltaan muita hallitsevampia. Tätä on kuvattu esimerkiksi siirtymänä painoviestintien ajasta audiovisuaalisten viestintien aikaan. Suomessa siirtyminen television aikakauteen alkoi 1960-luvulla. Sanomalehtitieteen tarkastelutavat näyttivät jonkin aikaa vanhentuneilta, mutta ne nousivat taas arvoonsa 1980-luvulla. Television tulo muutti väliaikaisesti myös elokuvan ja elokuvatutkimuksen asemaa, mikä liittyi Nordenstrengin toiseen näkökohtaan.

Radio- ja televisiolinja: kysymys television luonteesta

Nordenstrengin mukaan joukkoviestintätutkimus vakiintui siis Suomessa vasta, kun tutkimus laajeni kattamaan elokuvan, radion ja television. Elokuva on tässä luettelossa mukana, koska se kuului Helge Miettusen dosentuurin alaan. Miettunen oli henkilö, joka loi yhteyden Yleisradion ja Yhteiskunnallisen Korkeakoulun radio- ja tv-opin opetuksen välille. Elokuvan mukanaolo kuitenkin mutkistaa vuosien 1964–1965 vedenjakaja-asemaa. Miettusen käsitys elokuvan, radion ja television suhteesta ei nimittäin saanut kannatusta suomalaisessa kuusikymmenluvun media- ja televisiotutkimuksessa. Itse asiassa yksikään Yleisradion rahoittama tutkija ei viittaa Miettusen kirjaan *Radio- ja tv-opin perusteet* (1966), jossa tämä yhdistää elokuvan, radion ja television (ks. esim. kokoelmateoksen kirjallisuusluettelo: Nordenstreng 1969, 271–278).

Elokuvan kulta-aika ajoittui 1920-luvulta 1960-luvulle. Tämä heijastui myös siihen merkitykseen, joka sillä oli amerikkalaisen tiedotustutkimuksen eli *mass communication researchin* kehityksessä 1930-luvulta 1940-luvulle. Jopa Paul F. Lazarsfeld, yksi suuntauksen merkkihenkilöistä, uhrasi elokuvalla huomiota (Lazarsfeld 1947). Tilanne muuttui, kun televisio syrjäytti elokuvan. Elokuvatiede eriytyi pikku hiljaa omaksi lohkokseen, joka ei kiinnostanut valtavirran mediatutkijoita. Miettusen näkemys elokuvan roolista oli kuitenkin toinen, mikä liittyi hänen käsitykseensä televisiotutkimuksen luonteesta.

Nordenstrengin esittämää toista näkökohtaa voikin lähestyä kysymyksenä siitä, mitkä ovat radio- ja tv-opin teoreettiset perusteet. Kysymykseen oli kuusikymmenluvulla tarjolla kaksi vastausta. Yhtäältä perusteet voitiin saada psykologis-sosiologisesta mediatutkimuksesta ja toisaalta esteettis-filosofisesta ajattelusta, jota erityisesti elokuvateoria edusti. 1960-luvun suomalaisen televisiotutkimuksen päävirta valitsi edellisen suunnan. Miettunen yritti sen sijaan eräänlaista synteesiä näistä kahdesta pääsuunnasta, joskin hänen käsitelytavassaan näkyi selvästi hänen taustansa 1900-luvun alkupuolen saksalaisessa estetiikassa. Siksi Miettunen liitti television (kuten myös radion) tutkimuksen yhteen elokuvatutkimuksen kanssa. Hän etsi näiden välineiden yleistä olemusta sekä merkitystä yleisradiotoiminnassa käsittein, jotka jäivät omana aikanaan vaille vastakaikua.

Nordenstrengin toinen näkökohta tuo näin esiin sen, missä mielessä vuodet 1964–1965 merkitsivät katkosta. Se mitä Nordenstreng (2014, 99) nimittää ”moderniksi” median ja viestinnän tutkimukseksi, tarkoitti mediaspesifin tarkastelutavan korvaamista ylivälineellisellä lähestymistavalla. Sanonta voi kuulostaa paradoksaaliselta, koska aikakaudella korostettiin välinejakoa yhtäältä sanomalehden ja toisaalta radion ja television välillä. Olennaista on se, että vuosien 1964–1965 jälkeen mediateoriaa ei kehitetty esteettis-semioottiseen vaan sosiologiseen suuntaan. Siinä joukkoviestimiä ei nähty sisällöllisinä vaan teknisinä kysymyksinä (Nordenstreng 1975, esim.

99). Tässä suhteessa siirtymä 1960-luvun *mass communication researchistä* 1970-luvun marxilaiseen tutkimukseen ei muuttanut perusasetelmaa. Muutoksen toi vasta 1980-luku, kun uusin – erityisesti strukturalismin, narratologian ja diskurssiteorian – välinein jatkettiin 1940- ja 1950-luvun välinespesifejä kysymyksenasetteluja (vrt. esim. Malmberg 2013b, 105–107).

Yleisradion ja yliopistojen tutkimusohjelma

Yleisradio käynnisti lukuvuoden 1964–1965 aikana televisioyleisöä koskevan tutkimusohjelman, jota toteutettiin usean yliopiston tutkijavoimin. Ohjelma poiki monia yksittäistutkimuksia, joiden laatimisessa kunnostautui eritoten uuttera ja terävän analyttinen Veikko Pietilä. Ohjelman tuloksia kirjattiin myös Nordenstrengin mainitsemaan ja hänen toimittamaansa kokoelmaan *Joukkoviestinnän yleisö* (1969), johon jo edellä viittasin. Yleisradion rahoittama hanke oli laaja, ja se jatkoi sitä mediarytysten ja tieteen välistä vuorovaikutusta, jolle Lazarsfeld oli luonut Yhdysvalloissa suuntaa antaneet puitteet. Mutta oliko Yleisradion suurhanke todella se käännekohta, jonka jälkeen joukkoviestintäkäyttäytymistä alettiin tutkia empiirisesti, laajimmillaan koko Suomen väestön perusjoukoksi ottaneilla kyselytutkimuksilla? Nordenstreng jättää mainitsematta Yhteiskunnallisen Korkeakoulun tutkimuslaitoksen, joka oli maassamme ottanut ensi askeleet tähän suuntaan. Sitä paitsi Yleisradion tutkimusten teoreettinen viitekehys saatiin monesti näistä edellisen vuosikymmenen töistä tai ainakin samoista amerikkalaislähteistä, joita nekin käyttivät. Itse asiassa koko Yleisradion hankkeen henkinen perusta – ajatus yleisön aktivoinnista ja ihmisten maailmankuvan laajentamisesta (vrt. Nordenstreng 1967) – oli otettu kuin suoraan 1950-luvun ja 1960-luvun alkupuolen liberaalin älymystömme kirjoituksista (ks. Littunen 1962; Allardt 1964).

Yksi varjoon jääneitä suomalaisen joukkoviestintätutkimuksen historian lohkoja on 1950-luvun sosiologinen harrastustutkimus. Joukkoviestinnän sosiologiahan kehittyi ennen toista maailmansotaa ja sen jälkeen osana yleisä, eritoten nuorten harrastustoiminnan ja vapaa-ajan tutkimusta. Tällaista ajan tarpeista lähtenyt tutkimusta suoritettiin esimerkiksi Britanniassa (Cauter & Downham 1954) ja Länsi-Saksassa (Kieslich 1956). Näissä töissä, kuten itse väestön vapaa-ajan käyttäytymisessä, joukkoviestinnällä oli oma osansa. Siksi niihin on kerätty kiintoisaa tietoa esimerkiksi elokuva-arvostuksista ja eri yhteiskuntaluokkien tavoista käyttää joukkoviestimiä. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun tutkimuslaitoksella (per. 1945) oli ratkaiseva rooli siinä, että tällainen joukkoviestintätutkimus aloitettiin Suomessa.

Suomen ensimmäinen laajahko harrastustoiminnan kyselytutkimus lienee silti Kettil Bruunin työ, jonka Helsingin kaupunginhallitus oli tilannut. Tämä

tutkimus kohdistui helsinkiläisten nuorten kotioloihin, vapaa-ajan harrastuksiin ja väkijuomien käyttöön. (Bruun 1952.) Sitä laajempia olivat kuitenkin YKK:n tutkimuslaitoksen työt, joita laadittiin yhteistyössä Työväen Sivistysliiton kanssa. Ensimmäinen niistä oli liiton 30-vuotisjuhlien kunniaksi suoritettu tutkimus järjestäytyneen työväen sivistysharrastuksista Hausjärvelä, Imatralla ja Tampereella (Harva ym. 1954). Sitä seurasi kaksi muuta tutkimusta (Allardt ym. 1956; 1958), joiden avaintekijöinä olivat tutkimuslaitoksen johtaja Erik Allardt ja assistentti, myöhempi johtaja Yrjö Littunen. Teoreettiselta vaateliaisuudeltaan ja empiirisen toteutuksen sofistikoituneisuudeltaan ne viittasivatkin jo selvästi töihin, joita Yleisradion tutkimusohjelma sittemmin toteutti. Sitä paitsi monet keskeiset ideat, kuten ns. huono-osaisen ihmisen vieraantunut joukkoviestintäkäyttäytyminen ja kognitiivinen dissonanssi, jatkoivat elämäänsä Veikko Pietilän tapaisten ”yleisradiolaisten” töissä.

1950- ja 1960-luvun välillä on siten suurempi jatkuvuus kuin Nordenstreng on valmis myöntämään. Tämä johtuu ymmärtääkseni siitä, että viisikymmenluvun suomalaista sosiologiaa ei ole otettu riittävästi huomioon alamme historiankirjoituksessa. Mieltusen ohella USA:sta kävivät 1950-luvulla oppia hakemassa myös monet sosiologit, heidän joukossaan Allardt ja Littunen. Allardt vietti osan Amerikan-ajastaan Columbian yliopistossa New Yorkissa (ks. Allardt 1995, 78–83). Siellä hän tutustui muiden muassa Lazarsfeldiin ja Robert K. Mertonin, jotka olivat edellisellä vuosikymmenellä antaneet merkittävän panoksen yhdysvaltalaisen mediasosiologian kehitykselle. Yhdessä Allardt ja Littunen myös laativat ensimmäisen suomenkielisen sosiologian yleisesityksen, jossa joukkotiedotusta käsiteltiin osana tiedonvälitystä (Allardt & Littunen 1958, 210–223). Tämä oli uutta, sillä muut tuonaikaiset sosiologian yleisesitykset (Rinne 1954; Rasila 1956) vaikenivat aiheesta. Seuraavalla vuosikymmenellä tarvitsi vain jatkaa näin avattua latua.

Pohjoismaisen kesäakatemian lehdistötutkimuspiiri

Nordenstrengin neljäntenä käännekohtana merkinä on Pohjoismaisen kesäakatemian piiri, joka kokoontui lehdistötutkimuksen ympärille. Pohjoismainen kesäakatemia on erikoinen pohjoismaisen akateemisen yhteistyön hanke, joka toimii edelleen muttei yhtä näkyvästi kuin ennen. Aikanaan se tunnettiin Suomessakin yleisesti lyhenteellä NSU (*Nordisk Sommaruniversitet*), ja sen piirejä kutsuttiin tuttavallisesti ”kretseiksi”. Tampereella toimi 1970-luvun lopulla elokuvatieteen piiri, joka painottui erityisesti elokuväsosiologiaan. Seuraavan vuosikymmenen alkupuolella aloitti semiotiikan piiri, joka veti joukkoonsa myös joukkoviestinnän tutkimuksesta kiinnostuneita. Vuosina 1964–1965 NSU:n piiritoiminta, jonka periaatteita Nordenstreng selvittää

kirjoituksessaan hieman enemmän, kokosi yhteen lehdistötutkimuksesta kiinnostuneita tiedotusoppineita, historiantutkijoita, politiikantutkijoita ja sosiologeja. Tämä laaja kiinnostus on syynä siihen, että Nordenstreng on halukas pitämään piirin lyhyttä toimintakautta merkinä uuden ajan alusta.

Lehdistötutkimusta oli meillä kuitenkin ollut jo suhteellisen pitkään. Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa sillä oli oma oppiaineensakin. Aihetta, eritoten lehdistöhistoriaa, oli meillä lisäksi harjoitettu osana aate- ja kirjallisuushistoriaa (lehdistöhistoriallisen tutkimuksen historiasta Suomessa ks. Salokangas & Tommila 1982, 50–64). Uutta NSU:n vuosien 1964–1965 piirissä oli yhteydenpidon järjestäytynyt, joskin varsin lyhytaikainen luonne. Uutta oli myös se, että mukana oli yhteiskuntatieteilijöitä. Piirin raportissa, jota Nordenstreng referoi, todetaankin, että lehdistö ”tarjoaa aineistoa mitä moninaisimpien tieteiden tutkimukselle” (Hemánus 1964, 13). NSU:n lehdistötutkimuksen piiri herättää näin kysymyksen, mikä on erityistieteellisen ja muun lehdistötutkimuksen suhde.

Kysymystä tavataan lähestyä tekemällä ero erityistieteen (engl. *discipline*; saks. *Disziplin*, *Einzelwissenschaft* tai *Fach*) ja poikkitieteellisen tutkimusalueen (engl. *field*) välillä. Niiden eroa voi valaista edellä esittämilleni kahdella tieteenalan kriteerillä: kysymyksenasettelulla ja jatkuvuudella. Erityistieteellä on jokin suhteellisen omaperäinen ongelmaryhmä, joka erottaa sen lähitieteistä. Esimerkiksi kaikki yhteiskuntatieteet tutkivat yhteiskuntaa, mutta kukin jostain erityisestä näkökulmasta: taloustieteessä sitä tarkastellaan talouden kannalta, politiikantutkimuksessa politiikan näkökulmasta ja niin edelleen. Poikkitieteellinen tutkimusalue syntyy vakiintuneiden tieteiden väliselle alueelle, kuten kirjallisuussosiologia kirjallisuustieteen ja sosiologian välittäjäksi. Kun tieteiden välinen tutkimusalue on riittävän eriytynyt, sille muodostuu oma kysymyksenasettelunsa. Sen varaan rakentuvat sitten tietyt tutkimusperinteet, jotka takaavat sen jatkuvuuden. Näin sen ero vakiintuneeseen tieteenalaan tulee lähinnä nimelliseksi.

Kun Bernard Berelson (1959) aikanaan esitti tunnetun näkemyksensä amerikkalaisen viestintätutkimuksen voimien ehtymisestä, hän itse asiassa sovelsi arviossaan vakiintuneen tieteenalan kriteereinä juuri omaa, kehittyvää kysymyksenasettelua ja tutkijapolvien jatkuvuutta. Berelson väitti, että yhdysvaltalainen viestintätutkimus (*communication research*) oli syntynyt 1930–1940-luvulla Harold Lasswellin, Paul F. Lazarsfeldin, Kurt Lewinin ja Carl Hovlandin urauurtavan työn tuloksena. 1950-luvun kuluessa heidän avaamansa latu alkoi kuitenkin umpeutua, mainitussa kahdessa suhteessa. Ensinnäkin tutkimus alkoi kiertää kehää eli sen kysymyksenasettelu pysähtyi paikalleen. Uusien ideoiden puutteessa se lähinnä toisti vanhaa. Yhtä tärkeä syy tutkimusperinteen ehtymiselle oli Berelsonin mielestä se, että ala ei kyennyt sitouttamaan tutkijoita itseensä. Tämä onkin pelkän tutkimusalueen merkittävä ero tieteenalaan nähden. Edellisellä tutkijat poikkeavat ja siirtyvät sitten

varsinaiisiin kiinnostuksen kohteisiinsa. Jälkimmäinen taas yleensä vaatii heidän intellektuaalisen elämänsä mittaista paneutumista.

Pohjoismaisen kesäakatemian lehdistötutkimuksen piirin toimintaan osallistui vuosina 1964–1965 henkilöitä näistä molemmista ryhmistä. Helsingin piirin vetäjänä oli Pertti Hemánus, jonka tiedotusopillinen ura jatkui aina 1990-luvulle, ja sihteerinä toimittaja Pentti Särmä, jonka elävä kiinnostus tieteenalaan säilyi vuosikymmeniä. Kenellekään muulle piirin työhön osallistuneelle, edes sanomalehdistön historiaan paneutuneelle Päiviö Tommilalle (ks. Salokangas 1991), ei joukkoviestinnän tutkimus merkinnyt pysyvää henkistä kotia. Tässä mielessä NSU:n piiri ei tuonut ratkaisevaa muutosta siihen tilanteeseen, joka oli vallinnut jo vähintään 1900-luvun alusta lähtien. Lehdistöä olivat aiemminkin tutkineet muiden alojen asiantuntijat (kuten Anttila 1921), ja sille oli ollut omaa kysymyksenasetteluaan kehittävä keskuksensa 1920-luvulta alkaen Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa ja sen edeltäjässä Kansalaiskorkeakoulussa.

Oppihistoria, historian poikkileikkaus ja ajan käsite

Nordenstrengin kirjoitus edustaa oppihistoriassa harvemmin sovellettua tarkastelutapaa, keskittymistä lyhyeen ajanjaksoon. Vastaavana esityksenä mieleen tulee lähinnä *Gazette*-lehden 50-vuotisnumeroa varten laadittu katsaus siitä, mitä alalla tapahtui eri maissa lehden perustamisvuoden 1955 aikoihin (Vroons 2005). Stefanie Averbekkin *Kommunikation als Prozess* -teoksen (1999) voinee lukea samaan ryhmään, koska tekijä käyttää seitsemättäsataa sivua kuvatessaan vain kuutta seitsemää vuotta (1927–1933) alan saksalaisessa tutkimuksessa. Tätä tavallisempaa on kuitenkin esittää laajoja kaaria ja käsitellä kerralla kursorisesti vuosia ja vuosikymmeniä. Kumpaankin menettelyä tarvitaan, ja kummallakin on omat etunsa ja haittansa. Meneteltiin niin tai näin, oppihistorian peruskysymys on sama kuin historian tutkimuksen yleensä: mitä historia tai aika on? Pohdin lopuksi sitä valottaakseni metodologiselta kannalta käsiteltyä kysymystä vuosien 1964 ja 1965 asemasta alamme suomalaisessa kehityksessä.

Lähden liikkeelle kahdesta historiallista aikaa koskevasta periaatteesta: eriaikaisuusien samanaikaisuudesta (Bloch 1935, 69–102) ja tapahtumisen eri kestoista (Braudel 1958). Edellinen periaate tarkoittaa, että vaikka ihmiset elävät samana fyysisenä aikana, eivät he välttämättä elä samaa sosiaalista aikaa. Jälkimmäisen periaatteen mukaan historian voi puolestaan jakaa osiin eri tavoin riippuen siitä, haluaako korostaa lyhyt- vai pitkäkestoista tapahtumista. Kun periaatteita sovelletaan suomalaisen mediatutkimuksen vuosiin 1964–1965, voidaan ymmärtää niitä eroja, jotka vallitsevat Nordenstrengin historian kirjoituksen ja omani välillä. Kyse on siitä, että omassa tulkinnessani

korostuvat eriaikaisuudet ja jatkuvuudet, kun taas Nordenstrengilla painottuvat samanaikaisuudet ja katkokset. Perustelen vielä tältä kannalta ratkaisuaani. Helge Miettunen sopii havainnollistamaan eriaikaisuutta, Veikko Pietilä jatkuvuutta.

Helge Miettusen (1916–1986) tausta oli sotaa edeltäneessä saksalaisessa henkietieteessä, eritoten taidetieteiden perinteessä. Sen varassa hän oli laatinut vuoden 1949 väitöskirjansa, ja se paistoi läpi myös hänen radio- ja tv-oppia käsittelevästä työstään vuonna 1966. Näin Miettunen kuului täysin toiseen henkiseen aikaan kuin ne yhteiskuntatieteilijät, jotka Yleisradio pestasi tutkimusohjelmansa toteuttajiksi Eino S. Revon tultua pääjohtajaksi 1965. Tämä näkyikin aikalaisten suhtautumisessa hänen epäajanmukaisiin välineteoreetisointeihinsa (ks. myös Malmberg 1970). Siksi on ongelmallista rinnastaa Miettusen rooli YKK:n radio- ja tv-linjan perustamisessa Raino Vehmakseen, joka yleisradiolaisten tavoin pyrki modernisoimaan alaa Miettusesta poikkeavalla tavalla. YKK:n radio- ja tv-opetuksen käynnistämisenä kohtasivatkin hetkellisesti erilaiset historialliset trendit. Ne kuitenkin erosivat nopeasti, kun Miettusen opeille ei löytynyt mitään käyttöä.

Veikko Pietilä (1941–2009) oli Yleisradion palkkaamista yliopistolaisista se, joka loi komeimman uran suomalaisessa joukkoviestintätutkimuksessa. Tätä ennakoivat jo monet osaraportit, jotka hän laati työskennellessään Yleisradion tutkimusohjelmassa. Myös Pietilän väitöskirja oli vakuuttava, samoin kuin hänen muut laajat työnsä joukkoviestinnän vaikutuksesta 1960-luvun jälki- ja 1970-luvun alkupuoliskolla. Pietilä käytti päälähestymistapoi- naan tilastollisen haastatteluaineiston tulkintaa ja elaboraatiota (Pietilä 1972; 1974) sekä sisällön erittelyä (Pietilä 1973). Ne eivät kuitenkaan olleet tällöin enää uusia asioita, edes Suomessa. Viisikymmenluvun ja kuusikymmenluvun alkupuolen sosiologit, kuten Erik Allardt, Yrjö Littunen ja Antti Eskola, olivat tehneet ne tutuiksi. Myös Pietilän teoreettiset välineet olivat pitkälti samoja kuin ne, joita tämä edeltävä sosiologipolvi oli meillä käyttänyt. Pietilän panoksena oli soveltaa näitä aiemman tutkijapolven välittämiä aineksia nousevaan suomalaiseen *mass communication researchin* mukaiseen tutkimustyyliin. Lopputulos oli komea. Se kieli kuitenkin tietyn tutkimusperinteen jatkuvuudesta enemmän kuin katkoksesta.

Kirjallisuus

Allardt, Erik (1964). *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine*. Porvoo: WSOY.

Allardt, Erik (1995). *Bondtur och kulturchocker: en intellektuell självbiografi*. Helsingfors: Söderström & C:o.

Allardt, Erik; Jartti, Pentti; Jyrkilä, Faina & Littunen, Yrjö (1956). Työläisnuorison har- rastustoiminta. Teoksessa: Vihavainen, Urpu ym. (toim.). *Työläisnuoriso ja*

- yhteiskunta: Suomen Sosialidemokraattisen Nuorisoliiton 50-vuotisen toiminnan juhlaulkaisu.* Helsinki: Tammi, 61–145.
- Allardt, Erik; Jartti, Pentti; Jyrkilä, Faina & Littunen, Yrjö (1958). *Nuorison harrastukset ja yhteisön rakenne.* Porvoo: WSOY.
- Allardt, Erik & Littunen, Yrjö (1958). *Sosiologia.* Porvoo: WSOY.
- Allwood, Martin S. & McEaddy, Charles M. Q. (1952). *Masskommunikationsforskning i USA: åsikts- och faktameddelelsens sociologi.* Stockholm: Affärssekonomi.
- Anttila, Aarne (1921). *Vihtori Peltonen – Johannes Linnankoski: elämä ja toiminta v:een 1900.* Porvoo: WSOY.
- Averbeck, Stefanie (1999). *Kommunikation als Prozess: Soziologische Perspektiven in der Zeitungswissenschaft 1927–1934.* Münster: Lit.
- Berelson, Bernard (1959). The state of communication research. *Public Opinion Quarterly* 23: 1, 1–6.
- Bloch, Ernst (1935). *Erbschaft dieser Zeit.* Zürich: Oprecht & Helbling.
- Braudel, Fernand (1958). Histoire et sciences sociales: la longue durée. *Annales: Économies, Sociétés, Civilisations* 13:4, 725–753.
- Bruun, Kettil (1952). Nuorisotutkimus vuonna 1951. *Tilastollisia kuukausitietoja Helsingistä* 10–11, 193–264.
- Cauter, T. & Downham, J. S. (1954). *The Communication of Ideas: A Study of Contemporary Influences on Urban Life.* London: Chatto & Windus.
- Clark, Terry N. (1972). The stages of scientific institutionalization. *International Social Science Journal* 24: 4, 658–671.
- Harva, Urpo; Kauttu, Lasse & Linnamo, Jussi (1954). Järjestäytyneen työväen sivitysharrastukset: kulttuurisosiologinen tutkimus. Teoksessa: Hautamäki, Arvi ym. (toim.). *Työväen omaehtoinen sivistystyö.* Helsinki: Tammi, 277–382.
- Hemánus, Pertti (1964). Lehdistöntutkimus Pohjoismaisen Kesäakatemian ohjelmassa. *Sanomalehtimies – Journalisten* 5, 12–14.
- Kieslich, Günter (1956). *Freizeitgestaltung in einer Industriestadt: Ergebnisse einer Befragung in Marl (Westfalen).* Münster: Institut für Publizistik der Westfälischen Wilhelms-Universität.
- Lazarsfeld, Paul F. (1947). Audience research in the movie field. *The Annals of the American Academy*, 160–168.
- Littunen, Yrjö (1962). *Sosiaalinen sidonnaisuus.* Porvoo: WSOY.
- Löbl, Emil (1903). *Kultur und Presse.* Leipzig: Duncker & Humblot.
- Malmberg, Tarmo (1970). Eespäin käymme tiellä taistojen... *Aviisi* 11: 14, 1.
- Malmberg, Tarmo (1977). Den finska masskommunikationsforskningen: en historisk kartläggning och värdering av nuläget. *Nordisk Forum* 12: 2, 67–78.
- Malmberg, Tarmo (2013a). Mediatutkimuksen tieteenalakeskustelu: esimerkkeinä Saksa ja Ranska. Taustapaperi keskustelutilaisuuteen. Tampere: Tampereen yliopiston viestinnän, median ja teatterin yksikkö. Saatavilla: <http://www.uta.fi/cmt/yhteystiedot/henkilökunta/tarmomalmberg/index.html> (luettu 3.5.2015).

- Malmberg, Tarmo (2013b). Pertti Hemánus ja suomalaisen tiedostusopin käänneet 1950-luvulta 1990-luvulle. *Media & viestintä* 36: 3–4, 97–108.
- Miettunen, Helge (1949). *Johdatus elokuvan estetiikkaan*. Porvoo: WSOY.
- Miettunen, Helge (1954). *Audiovisuaalinen kansansivistystyö*. Kuopio: Tekijä.
- Miettunen, Helge (1966). *Radio- ja tv-opin perusteet*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Nordenstreng, Kaarle (1967). Yleisradion tutkimustoiminta. *Psykologia* 2: 4, 143–149.
- Nordenstreng, Kaarle (toim.) (1969). *Joukkotiedotus ja yleisö*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Nordenstreng, Kaarle (1975). *Tiedotusoppi: johdatus yhteiskunnallisten viestintäprosessien tutkimukseen*. Helsinki: Otava.
- Nordenstreng, Kaarle (2014). Median ja viestinnän tutkimus täyttää 50 vuotta! *Media & viestintä* 37: 4, 98–101.
- Pietilä, Veikko (1972). *Lehdistökirjoittelu ja mielipiteenmuodostus: tutkimus lehdistökirjoittelun vaikutuksista yleisön käsityksiin Yleisradion ohjelmapolitiikan oikeisto- tai vasemmistosuuntautuneisuudesta 1960-luvun loppuvuosina*. Tampere: Tampereen Yliopiston Tutkimuslaitos.
- Pietilä, Veikko (1973). *Sisällön erittely*. Helsinki: Gaudemus.
- Pietilä, Veikko (1974). *Gratifications and Content Choices in Mass Media Use*. Tampere: Research Institute, University of Tampere.
- Rantanen, Terhi (1996). Sanomalehtiopista tiedotusoppiin: miten historia katosi suomalaisesta viestinnän tutkimuksesta. *Tiedotustutkimus* 19: 1, 40–52.
- Rasila, Viljo (1956). *Elävä yhteiskunta: johdatusta sosiologiaan*. Helsinki: Otava.
- Rinne, Antero (1954). *Sosiologian pääpiirteet*. Porvoo: WSOY.
- Salokangas, Raimo (1991). Päiviö Tommila: tutkija, opettaja ja organisaattori. Teoksessa: Salokangas, Raimo ym. *Suomalainen: Päiviö Tommila 60 vuotta*. Helsinki: Otava, 13–31.
- Salokangas, Raimo & Tommila, Päiviö (1982). Press history studies in Finland: Past and present. *Scandinavian Journal of History* 7, 49–73.
- Suova, Eino (1956). *Sanomalehtitiede valinkauhassa*. Helsinki: Tekijä.
- Särmä, Pentti (1992). Suovan myötä sanomalehtitiedosta sanomalehtitieteeseen. Teoksessa: Nordenstreng, Kaarle (toim.). *Tiedotusopin peruskurssin lukemisto*. Tampere: Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos, 240–250.
- Toulmin, Stephen (1977). *Human Understanding: The Collective Use and Evolution of Concepts*. Princeton: Princeton University Press.
- Vroons, Erik (2005). Communication studies in Europe. *Gazette* 67: 6, 495–522.